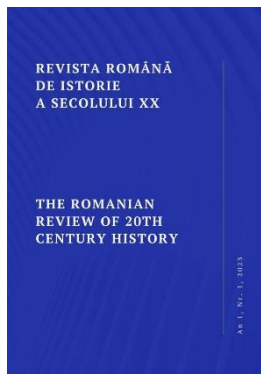

**Revista română de istorie a
secolului XX**

•

**The Romanian Review of 20th
Century History**

No. 1/2023

Title: *Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război*

English title: *The University of Iași in 1919. A New Founding Moment after the Great War*

Author: Cătălin BOTOȘINEANU

Pages: 81-123

Language: Romanian

Citation: Cătălin Botoșineanu, „Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război”, in *RRISXX*, 1, 2023, p. 81-123.

URL: <https://revista.cis20.ro/rrisxx-1-2023/>

Published under the aegis of the [Centre for 20th century history](#), Faculty of History, “Alexandru Ioan Cuza University” of Iași

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2023

ISSN 3008 – 5071

Universitatea din Iași în anul 1919.

Un nou moment fondator după Marele Război

Cătălin BOTOȘINEANU*

I. Introducere

Într-un studiu dedicat primelor decenii de existență ale Universității din Iași, istoricul D. Berlescu lansa provocator următorul enunț: „este greu de spus când și cum a fost luată în mod special hotărârea de a constitui facultățile în Universitate”¹. Această incertitudine lasă de fapt să se întrevadă rațiunile care au stat la baza nașterii primei forme de învățământ superior din Principatele Unite și, în al doilea rând, modelul de universitate pe care l-a consacrat actul inaugural. În *Statutele* fondatoare era expusă motivația constituirii unui așezământ superior, aceea ca învățământul să atingă „cea mai mare dezvoltare”². Ambiguitatea formală care persistă asupra înființării a făcut ca drepturile Universității să nu fie clar definite, iar autonomia funcțională a acesteia să poată fi revendicată deopotrivă de administrația școlară și de ministerul de resort.

Legile ulterioare ale învățământului superior nu au oferit un raționament suplimentar funcționării celor două universități din România modernă, așa încât practica academică a validat compensoriu această ineficiență. În anii plini de greutate ai începuturilor, Universitatea din Iași a avut șansa celor trei mandate de rector ale lui Titu Maiorescu,

* Arhivist, dr., Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, catalin_botosineanu@yahoo.com.

¹ D. Berlescu, „Universitatea din Iași de la 1860 la 1918”, în *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași*, vol. I, București, 1960, p. 121.

² AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 18/1861, f. 9-11.

între 1863-1867. Acesta a stabilit cadrul normativ al instituției rectoratului, încercând să asigure o existență administrativă a instituției în acord cu titulatura purtată. Profesorul ieșean Florea Ioncioaia, într-un studiu de pionerat pentru istoriografia Universității din Iași, a remarcat faptul că Titu Maiorescu a refondat practic așezământul academic³. Chiar și după plecarea acestuia la București, în timpul posturilor ministeriale ocupate, Maiorescu a sprijinit funcționarea autonomă a Universității din Iași, blocând ideea de desființare a acesteia. Personaj providențial pentru istoria așezământului, Titu Maiorescu a reușit să ofere un profil mai conturat existenței academice autonome a școlii superioare din capitala Moldovei.

Perioada care a urmat Marelui Război nu a mai adus în fruntea Universității din Iași o personalitate de talia lui Maiorescu⁴. În schimb, după aproape șapte decenii de funcționare, patronajul exercitat de către Universitatea din București și Ministerul Instrucțiunii a fost pus serios în discuție de către universitarii ieșeni. La ieșirea din război, un etos universitar diferit, atașat de personalitatea particulară a așezământului, a dominat practic viața academică ieșeană în toate articulațiile sale. „Puternicii zilei” sau „profesorii apostoli” din Universitate cum erau numiți, pe alocuri peiorativ de către adversari, au revendicat pentru așezământul superior al Moldovei un statut diferit și l-au scos din orbita capitalei.

³ Florea Ioncioaia, „Titu Maiorescu și primul său rectorat la Universitatea din Iași 1863-1864”, în Gh. Iacob (coord.) *Universitatea din Iași de la modelul francez la sistemul Bologna*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2007, p. 387-418.

⁴ Este de discutat încă asupra amprentei și direcției pe care dorea să le imprime C-tin Stere asupra Universității din Iași. În comunicarea ținută de regretatul nostru profesor, Bogdan Petru Maleon, la zilele Muzeului Universității, în noiembrie 2017, acesta a prezentat unele direcții extrem de interesante asupra mandatului său rectoral, din perioada anterioară primului război mondial. Din nefericire, cercetarea începută nu a mai putut fi dusă la bun sfârșit. Astfel, numărul tematic dedicat lui Constantin Stere, VIII/2017, al revistei *Historia Universitatis Iassiensis*, nu a mai conținut și studiul profesorului Maleon.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

La Universitatea din Iași, contextul anului 1919 nu a fost unul clar conturat. În spatele funcționării zilnice, a birocrăției inerente și a administrării așezământului, cu greu se pot distinge anumite direcții de acțiune academică încheată. În multitudinea de evenimente care s-au succedat, putem identifica incertitudini și un orizont de așteptare, mai curând afectiv, care au cuprins treptat spațiul universitar ieșean. Unele reacții au fost camuflate sub masca patriotismului, iar cele adverse de tehnicile disimulării unei diplomații specifice provinciei care se simțea abandonată după Marele Război.

Publicul căruia i se adresa Universitatea din capitala Moldovei, recrutările la catedre, alegerile rectorale, aria geografică vizată de misiunea acesteia, disciplinele sau facultățile singulare față de Universitatea din București, nu în ultimul rând ierarhia simbolică față de aceasta din urmă așteptau să fie reevaluate. Pe lângă caracterul inaugural al evenimentelor care au condus la crearea României Mari, societatea românească a primilor ani interbelici, inclusiv Universitatea din Iași, a trebuit să facă față provocărilor pe care războiul și, mai ales, problemele ulterioare le-au adus clasei politice și elitei academice românești. „Grandoarea” evenimentelor din anul 1918 nu a condus implicit și la reușita rapidă a unificării și integrării noilor provincii românești⁵.

„România visurilor împlinite”, cum frumos se exprima profesorul Facultății de Drept din capitală, Al. Oteteleşanu, a fost marea temă a clasei politice românești în primii ani după conflagrația mondială. Universitatea din Iași și profesorii ei nu au putut evita dezbaterea din societatea românească a primilor ani interbelici, în legătură cu poziția statului în procesul unificării sau a rolului elitei culturale pentru reușita integrării noilor provincii. Cu atât mai mult cu cât marea majoritate a universitarilor a crezut în rolul de apostolat pe care așezământul universitar ieșean îl va juca în procesul de integrare a studenților veniți din Basarabia⁶.

⁵ Sorin Alexandrescu, *Paradoxul român*, București, Editura Univers, 1998, p. 69 și *passim*.

⁶ În luna mai 1919, de la cancelaria Rectoratului se emitea un apel către facultăți în care se insista pentru luarea unei decizii în privința unor manifestări legate de soarta românilor din provinciile unite cu țara:

La 21 decembrie 1918, în cadrul Marelui colegiu universitar, profesorii ieșeni denunțau starea de asediu instituită, care îi împiedica să contribuie la „luminarea și liniștirea opiniei publice”⁷. Participanții la război, din postura de combatanți sau susținători ai cauzei românești în străinătate, profesorii ieșeni au asumat la finalul războiului un rol aparte a condiției universitare. Aceștia au ieșit din război cu o imagine diferită asupra a ceea ce trebuie să reprezinte profesorul român și rolul Universității ca educatoare a națiunii, „conștientă de înalta ei chemare”⁸. În primul an interbelic, luările de poziție ale universitarilor ieșeni au căpătat o fizionomie particulară, conținând mai mereu o miză publică. În fundal, putem identifica de fapt o luptă mocnită pentru instituirea unor noi raporturi de putere, atât interne dar mai ales cu decidenții centrali.

Când „mandarini” de nevoie, când universitari „intelectuali”⁹, profesorii ieșeni au fost nevoiți să administreze în registru academic temele centrale ale provocărilor anilor de început ai României Mari. Lecturând desfășurarea anului 1919 și a discursurilor produse în contextele pe care le voi prezenta succint în articolul de față, impresia produsă este aceea a unei narațiuni în care a rămas mereu ceva *nespus*. În

„Universitatea noastră care a avut un rol hotărâtor la intrarea noastră în război, nu poate sta deoparte când studențimea noastră ia inițiativa organizării unui *meeting*, joi 29 mai (Înălțarea Domnului), pentru a atrage atenția aliaților României asupra drepturilor noastre cu privire la provinciile locuite de români” (AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Facultatea de Științe, dosar 91/1919, f. 544).

⁷ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 893/1918, f. 51.

⁸ *Ibidem*.

⁹ În partea treia, intitulată *Mandarins ou „intellectuels”?*, a lucrării sale celebre despre universitari, istoricul Ch. Charle identifică universitarii „intelectuali” prin aspirația de a ieși din cadrul specificului profesional, optând pentru modelul acțiunii publice. Evoluția spațiului universitar a condus treptat la nuanțarea calității de universitar „izolat” în sistemul universitar. În opoziție, spațiul academic german îi numea pe profesorii universitari drept „mandarini”, pentru a marca autonomia identității lor. În opinia lui Ch. Charle, formele clasice de angajare sunt: mandatul oficial într-o funcție publică, o formă intelectuală, anume semnătura, apartenența la un grup organizat și, un caz excepțional, lupta în cazul unui război (Christophe Charle, *La République des universitaires 1870-1940*, Editions du Seuil, 1994, p. 301).

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

contextul primilor ani interbelici, în ambianța academică ieșeană se întrezărea din nou obsesia începuturilor, care glisa în jurul unei nevoi de autogestiune a Universității.

II. Premisele

Plecând de la aceste observații generale, am încercat să propun o relectură a primului an de existență a Universității din Iași după Marele Război, pe cât posibil autonomă față de acumulările ulterioare ale perioadei interbelice. Am avantajul că știu cum au evoluat multe dintre contextele care au debutat în anul 1919. În același timp, realizez și posibilul dezavantaj, camuflat de capcana spre care mă poate conduce cunoașterea epilogurilor unor situații descrise în articolul de față. Poate, fără să conștientizez, le pot deturna premisele sau posibilele cauze. Sursele primare au fost procesele verbale ale Senatului universitar și corespondența așezământului. Atunci când am considerat necesar, în dezvăluirea mizelor și importanței subiectelor descrise, am oferit suplimentar unele informații despre amploarea ulterioară a acestora. De asemenea, am încercat să nu privesc Universitatea din Iași în termenii unei istorii instituționale a acumulărilor academice, căutând, mai degrabă, să surprind dinamica internă a instituției în relație cu provocările exterioare pe care le-a înfruntat.

O altă precauție a fost legată de evitarea unei prezentări izolate a evenimentelor anului 1919, fără să prezint realitățile care au prefigurat desfășurările din debutul perioadei interbelice. Acestea au fost circumscrise unor interogații asupra limitelor acțiunii publice a unui universitar, în esență asupra gradului său de autonomie. Apoi, am conturat dialogul destul de aprins între unul dintre decidenții publici și Universitatea din Iași, pe tema unui bolșevism incipient din anumite medii sociale legate de Universitate, care a inaugurat cumva seria de ingerințe externe în administrația internă a instituției, pentru ca, prin intermediul descrierii mizelor recrutării unei femei la o catedră universitară, să deconspir pretențiile de întâietate ale universitarilor ieșeni și, în cele din urmă, să pun cap la cap elementele unei posibile dizidențe a Universității, exersată în anii următori.

Anul 1919 a fost marcat de unele evenimente care au conținut un potențial inflamator asupra instituției. *De iure*, Ministerul Instrucțiunii avea ultimul cuvânt în numirile rectorale sau la catedrele vacante, însă cutuma recomanda ca propunerile venite din partea corpului profesoral ieșean să fie validate pozitiv. *De facto*, în unele situații, autoritatea ministerială s-a manifestat arbitrar, în timp ce influența Universității bucureștene putea transforma o catedră vacantă ieșeană într-o sală de așteptare pentru proprii candidați¹⁰.

Am prezentat o cronologie a principalelor teme care au ocupat discursul academic și public al universitarilor ieșeni. Alegerile rectorale sau cele ale senatorului Universității, acuzațiile de trădare la adresa unor profesori care, în cele din urmă, au fost suspendați, bugetul instituției, administrarea acesteia, problema Căminului studențesc și, nu în ultimul rând, părăsirea instituției de către profesorii care alegeau să ocupe catedrele vacante ale Universității din București am ales să le investighez în paginile de față. Subiectele acestea au fost convocate pentru a sublinia noile norme și practici universitare ieșene care s-au încheșat în jurul particularității așezământului din fosta capitală a Moldovei.

Voi reconstitui unele evenimente ale parcursului administrativ al Universității ieșene care i-au influențat recurent funcționarea și care, în contextul social politic al anului 1919, s-au reactualizat și au marcat debutul unei dezbateri de durată și cu implicații profunde asupra destinului instituției. Generată de o ambiguitate care avea la bază simultan un vid legislativ, sau o înțelegere diferită a statutului universităților în spațiul românesc, dar și interese personale sau de grup, deliberările academice ieșene vor genera subiecte care vor propune, în prim plan, specificitatea autonomiei primei universități a României moderne. Cunoscând evoluția interbelică a instituției ieșene, voi încerca să demonstrez că angajarea unui grup de profesori în obținerea autonomiei funcționale va constitui un act inaugural al noului ethos universitar.

¹⁰ Până la legea învățământului superior din anul 1912, o numire a unui profesor la o catedră vacantă se realiza cu acceptul consiliilor celor două facultăți ale Universităților din Iași și București. Chiar și după eliminarea acestui sistem, universitarii bucureșteni manifestau tendințe ale influențării numirilor la catedrele din Iași.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

Tendențele de emancipare de sub tutela Ministerului de profil sau a Universității bucureștene nu erau un fapt inedit în mediul academic ieșean. Însă, debutul interbelic a însemnat, pentru prima dată, coagularea de durată a unui grup important de profesori și impunerea unei politici unitare pe mai multe direcții de acțiune universitară. În opinia mea, mergând pe linia studiului deschizător de drumuri al istoricului ieșean Florea Ioncioaia asupra începuturilor Universității¹¹, anul 1919 a constituit un nou moment fondator, care a condus treptat la ieșirea din starea de inferioritate a Universității din Iași, în sensul unei „autonomii instituționale și intelectuale”.

II.1. Universitatea din Iași și profesorii săi la finalul anului 1918

Ședințele din forurile de conducere sau consultative ale Universității din Iași în anul 1918 au prefigurat evenimentele care aveau să testeze, anul următor, limitele autonomiei universitare. E greu de stabilit dacă acestea i-au fost impuse sau, din dorința de a arăta o minimă funcționare administrativă, Universitatea și-a creat singură prilejuri de a se vulnerabiliza, făcând publicitate inutilă unor situații complicate ale unor profesori sau acceptând ingerințe exterioare Universității.

Evitând instanțele specifice ale autorității școlare, Senatul sau facultățile respective, deliberările au avut loc în cadrul Colegiului universitar, forul de consfătuire al tuturor profesorilor universitari, dar care era lipsit de prerogative administrative. Interesant este faptul că nu au deliberat instanțele specifice autorității școlare, Senatul sau facultățile respective, ci a fost convocat Colegiul universitar, forul de consfătuire al tuturor profesorilor universitari, dar care era lipsit de orice prerogative administrative. În ecuație au fost implicate atât situația de inferioritate în care era plasată Universitatea din Iași dar și, un fapt nou în narațiunile academice de până atunci, limitele autonomiei unui profesor universitar în relația cu politica statului român. Determinantă era interogația în jurul rolului public jucat de un profesor, diferit față de interesele naționale ale momentului, asumând un dezacord cu opțiunea majoritară. Ocupând și

¹¹ Florea Ioncioaia, „Înființarea și începuturile Universității (1860-1864)”, în Gh. Iacob, Al. F. Platon (coord.), *Istoria Universității din Iași*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2010, p. 129-150.

o demnitate publică, ca aceea de senator al Universității, chestiunea avea să se complice și mai mult¹².

În primul caz, profesorul de la Facultatea de Medicină, Francis Rainer¹³, solicitase un concediu de două luni. Dar în același timp, primise suplinirea catedrei similare de la Facultatea din București. În ședința din 11 octombrie 1918 a Facultății dar și în aceea a Colegiului Universitar, din 18 octombrie, profesorii au protestat față de „nenorocita stare de inferioritate” în care era pusă Universitatea din Iași¹⁴. Frustrări mai vechi, care dezvoltau de fapt precaritatea în care funcționa instituția, au fost reactualizate conflictual, amintind de profesorii ambulanți, de modul cum era transformată catedra ieșenă într-o „haltă”, în așteptarea transferului la București. Numai că, de data aceasta, contextul era altul, marcat de sacrificiul Moldovei și al Universității din Iași, în ultima instanță, iar revenirea la tutela centrului avea să fie supusă unor contestări dure în anii care au urmat. Membrii Colegiului universitar au solicitat anularea concediului lui Rainer și a suplinirii catedrei bucureștene, pentru a salva, măcar simbolic, prestigiul instituției ieșene. Opțiunile individuale ale alegerilor în privința carierei unui profesor erau legitime, în măsura în care era dovedit respectul față de universitatea care, inițial, îi oferise o catedră.

În al doilea caz, s-a pus în discuție modul cum profesorul E. Riegler a reprezentat Universitatea, în calitate de senator în timpul

¹² Deși purta titlatura de senator al Universității, fiind ales de colegiul universitar în Senatul României, din punct de vedere constituțional senatorul universităților le reprezenta doar simbolic, mandatul său fiind unul personal.

¹³ Titular al catedrei de anatomie descriptivă, a rămas pe timpul ocupației în București, funcționând, la ordinul Marelui Stat Major în spitalul din cadrul Palatului Regal, organizat de Regina Maria, înainte de evacuare. Se va transfera, în cele din urmă, la Universitatea din București la finalul anului 1919. Asupra lui s-a lansat acuzația legată de participarea la inaugurarea cursurilor Facultății de Medicină, în timpul ocupației germane a capitalei. Salvarea medicilor, în complicata chestiunii a „trădării” care va consuma energiile în primavara anului 1919, a fost justificarea că „medicii au tratat bolnavi și nu etnii”.

¹⁴ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, 884/1918, f. 39v.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

mandatului oferit în anul 1918¹⁵. Discursul lui Rigler, prilejuit de Mesajul Tronului, a conținut referiri privitoare la politica României din perioada anterioară guvernării Marghiloman și a semnării păcii separate. Deși au avut rețineri și au retras „acuzațiile” la adresa profesorului Riegler, care se dezvinovățise oarecum, adăugând că a vorbit doar în numele unor profesori și nu al Universității, răul fusese deja făcut. Opțiunile politice puteau fi instrumentate pentru amendarea unei cariere academice, lucru care a cântărit mult în primăvara anului 1919, când s-a operaționalizat formal excluderea unor profesori germanofili.

Atunci, în contextul presiunilor de a-l suspenda pe profesorul de slavistică I. Bărbulescu, profesorii de la Facultatea de Litere au semnat un memoriu în care se declarau apărători ai „libertății gândirii, bunul suprem al universităților”. Ca și în cazul profesorului Rainer, universitarii încercau să apere principiul că „faptele și vorbele” unui profesor universitar puteau atrage doar răspunderea morală, nicidecum judecata altor profesori sau a Colegiul universitar¹⁶. Precedentul însă fusese creat, iar opoziția și, eventual, posibila confruntare trebuiau duse cu armele și pe terenul celor care au atacat inițial, obligând forurile universitare să delibereze în chestiuni care excedau competența lor. Era o situație în care Universitatea din Iași a trebuit să se replieze, pentru a compensa treptat decalajul în care era dispusă.

II.2 Pericolul bolșevic

La 21 decembrie 1918, în cadrul Universității din Iași s-a întrunit Colegiul universitar pentru a discuta propunerea șefului Corpului IV Armată, generalul Petala, de a colabora cu Universitatea din Iași în vederea preîntâmpinării „pericolului boșevic”¹⁷. Subiectul este unul destul de complicat, deși pare cunoscut din perspectivă istoriografică. Însă istoricii din perioada comunistă au pervertit receptarea evenimentelor, proiectând înțelegerea istorică în binomul clasic al luptei studenților democrați față de excesele celor naționaliști. Studenții

¹⁵ Procesul verbal al Colegiului Universitar din 26 octombrie 1918 (*Ibidem*, f. 47-48).

¹⁶ *Ibidem*, dosar 896/1919, f. 359.

¹⁷ *Ibidem*, dosar 893/1919, f. 47-53.

basarabeni au devenit o prioritate a decidenților universitari odată cu anul școlar 1918-1919, când s-au înscris în număr din ce în ce mai mare la Universitatea din Iași. Mulți dintre aceștia o făceau fără a avea acte de școlaritate, punând la grea încercare administrația universitară ieșeană. Au fost primiți cu mare entuziasm, acceptându-se studenți indiferent de regimul școlii terminate în fosta Rusia Țaristă¹⁸. În schimb, unii dintre aceștia nu absolviseră nici măcar ciclul secundar.

Inevitabil, venind în număr mare la Iași, au trezit atenția structurilor de forță ale statului care identificase între studenții prezenți și agenți infiltrați ai regimului bolșevic. Entuziasmul corpului profesoral – matematicianul Al. Myller, de exemplu, anunța că întreaga sa bibliotecă o pune la dispoziția acestora – a fost astfel contrat de îngrijorările oficiale. În primă instanță, autoritățile universitare nu au înțeles mesajul instituțiilor responsabile de siguranța statului român, transmis pe mai multe căi, și au tratat subiectul drept o nouă intervenția exteroară în administrarea așezământului.

Invitația generalului Petala de a se discuta pericolul bolșevic, nu neapărat din Universitate, a trezit reacții dintre cele mai diverse în rândul universitarilor ieșeni. De la naivități sau nedumeriri legate de sensul acelei invitații, mergând până la ostilitate fățișă au fost tonalitățile care ordonat dezbaterele. Majoritatea profesorilor au denunțat prelungirea stării de asediu din țară și faptul că statul român le pune pe picioare în desfășurarea misiunii de „iluminare a maselor”. De fapt, fiecare profesor a vorbit în numele grupării politice sau a ideologiei pe care o reprezenta, fără a se gândi la interesul general al așezământului și la testul pe care, de fapt, trebuiau să îl dea în fața autorităților.

Acest avertisment a trecut fără a fi luat în seamă. Ulterior, animozitățile dintre profesorii ieșeni privitoare la activitatea politică a studenților basarabeni sau dezacordurile între Universitate și Minister sau autoritățile militare au devenit o „marcă înregistrată” a instituției ieșene. La final s-a votat o moțiune, la propunerea profesorului A. C.

¹⁸ În învățământul superior românesc, de exemplu, absolvenții școlilor comerciale și ai seminariilor nu puteau să se înscrie în universități, întrucât nu erau considerați ca absolvenți ai celui de al doilea ciclul al școlilor secundare, și anume liceul.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

Cuza, care se manifesta extrem de virulent contra intervenției autorităților militare în viața academică: „nu trebuie acceptat nici cea mai mică discuție cu dl. general”. În textul moțiunii, se critica politica oficială a statului, care era responsabilă de fapt de starea de neliniște manifestată în țară. În acești termeni, era evident că nu putea exista o colaborare între autorități și forul academic ieșean pentru o rezolvare punctuală a cazurilor studenților basarabeni dovediți agenți de influență și, ulterior, arestați¹⁹.

În ianuarie 1919, același general Petala propunea Universității să cazeze 200 de studenți în stabilimentele Corpului IV Armată. Propunerea a fost refuzată, fără prea multe explicații, autoritățile universitare, încrezătoare în capacitățile lor administrative, dorind să asume autonom primirea studenților din noile provincii. Când au realizat, un an mai târziu, că sunt depășiți de situație, ajutorul solicitat nu a mai venit. Universitatea din Iași a devenit scena unor confruntări care îi va paraliza activitatea în anii următori. De data aceasta, structurile militare și cele de poliție vor ignora autoritățile universitare, aplicând măsuri dure față de studenții asupra cărora existau suspiciuni de bolșevism și, foarte important, au tolerat în primă instanță violențele declanșate asupra tuturor studenților basarabeni de către studenții români radicalizați. Cu toate că studenții basarabeni s-au separat rapid în rusofili și naționaliști, inclusiv la nivelul asociațiilor reprezentative, imaginea de grup compact a rămas, fiind greu de anulat reprezentările inițiale care îi identificau ca bolșevici și rusificați. Din păcate, un rol în escaladarea tensiunilor l-au avut și profesorii universitari, care s-au raportat ideologic la întregul context, în funcție de propriul interes al grupării politice. Au ignorat interesul Universității din Iași sau poate l-au pus prea sus în opțiunile lor, refuzând colaborarea cu autoritățile de ordine și cele ale Siguranței pe teme punctuale. Când au realizat prejudiciul creat, era deja mult prea târziu. Abia după 1926, când au îngăduit prezența armatei în sălile de curs, lucrurile au putut fi îndreptate.

¹⁹ Frații Derevici, Timotei Marin au fost deferiți justiției. În anul 1920, o notă informativă a Corpului 4 Armată identifica 33 de studenți veniți din spațiul fostului Imperiu Rus drept agenți bolșevici.

II.3 O femeie profesor și o dilemă constituțională

La finalul anul 1918, Universitatea din Iași a încercat un experiment inedit²⁰. Vera Myller, numită începând cu 16 noiembrie profesor universitar, a pus la grea încercare sistemul constituțional românesc un an mai târziu, odată cu primele alegeri parlamentare din România întregită, pentru ca la alegerile din anii 1920 și 1922 să ofere Universității din Iași oportunitatea afirmării unei dizidențe fățișe. Votul din iunie 1922 a avut parte de o publicitate aparte, în timp ce premiera votului din 1920 a trecut neobservată²¹. Fiind în lista colegiului electoral, o femeie profesor universitar trebuia să se abțină de la votul acordat de profesorii titulari și agregați în lupta electorală pentru alegerea senatorului Universității.

Istoria cazului este una complexă, cu rădăcini încă din anul 1916, și se află în directă legătură cu problema selecției elitelor academice, dar și cu aceea privind drepturile civile și politice ale femeii. În același timp, demonstrează existența la Universitatea din Iași a unui etos universitar capabil de a gândi autonom, uneori în opoziție fățișă cu autoritățile ministeriale și încâlcând, într-un mod original și cu impact în perspectivă, legile în vigoare.

Numirea unei femei profesor universitar a condus la înregistrarea unor poziții absolut ireconciliabile legate de interpretarea legislației învățământului superior și, mai ales, a Constituției din 1866. Potrivit acestora, un profesor universitar devenea membru al Colegiului electoral, în

²⁰ Am semnalat cazul în: Cătălin Botoșineanu, „Vera Myller, prima femeie profesor universitar din România. În jurul numirii sale la Universitatea din Iași”, în *Historia Universitatis Iassiensis*, II, 2011, p. 59-75. În acel text, am afirmat greșit că profesorul Vera Myller s-ar fi abținut de la vot la alegerile parlamentare din 1922 și la cele următoare. Au votat, și ea și următorul profesor femeie, Elena Pușcariu, la toate alegerile.

²¹ În lipsa arhivei pentru alegerile senatorului Universității ieșene din 1919, pot afirma cu certitudine că Vera Myller a votat prima dată la alegerile din iunie 1920. Aflându-se pe poziția 28 în lista finală a profesorilor care votau senatorul așezământului, Vera Myler s-a prezentat a șasea la vot, fiind urmată de soțul ei. Momentul constituie o premieră absolută pentru sistemul constituțional românesc (AN-Iași, Fond Universitatea „A.I. Cuza”, Rectorat, dosar 932/1920, f. 91).

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

cadrul căruia se vota reprezentantul Universității în Senatul României²². Prin urmare, calitatea de profesor universitar avea atașată și însărcinarea de alegător. Cum însă în România dreptul de vot aparținea exclusiv bărbaților, numirea unei femei într-o asemenea demnitate a creat o serie întregă de complicații juridice și administrative. În același timp, pentru Universitatea din Iași a constituit un prilej de a asuma o soluție care ignora atât trenarea cazului din perioada 1916-1918, cât și ostilitatea pe care, începând cu anul 1922, instituția a resimțit-o din partea guvernului liberal.

Dosarul fusese trimis în vederea aprobării ministeriale încă din anul 1916, dar numirea fusese aprobată doi ani mai târziu. Contextul a fost unul decisiv și lămurește în opinia mea cazul. La 14 noiembrie, intrase în vigoare o nouă legislație electorală, care prevedea votul universal doar pentru bărbații români, iar principiile egalității civile între sexe încă rămăsese un subiect deschis polemicilor. Aprobarea ministerială a numirii profesoarei Vera Myller s-a făcut, începând cu 16 noiembrie 1918, la două zile după ce, prin legea electorală, se refuzase femeilor accesul la drepturile politice. La distanță de patru decenii, după ce în anul academic 1879-1880 Literale ieșene primiseră prima studentă în calitate de audientă, în 1918 Universitatea ieșeană avea să consemneze și o femeie în postul de profesor titular²³.

Numirea putea fi interpretată ca un precedent care putea aduce în discuție mai devreme problema acordării drepturilor electorale femeilor, înainte ca dezbaterea din societatea românească să contureze o cale de urmat în această delicată chestiune. În cele din urmă, soluția a reprezentat-o un compromis acceptabil pentru ambele părți, statul român și Vera Myller, prin așezământul ieșean. Realizările științifice, principiul meritocratic au validat demnitatea de profesor universitar,

²² Potrivit articolelor 100 și 99 din *legea Arion* (legea învățământului superior din 1912), Colegiul universitar era format din profesorii titulari și agregați ai unei Universități, în timp ce conferențiarilor, docenților, asistenților și preparatorilor nu puteau beneficia de acest drept, ei nefăcând parte de altfel nici din Consiliile profesoriale ale facultăților.

²³ *Primele studente ale Universității din Iași. Volumul I. Facultatea de Litere și Filosofie (1879-1897)*, editat de Leonidas Rados, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010.

condiția de femeie oprind-o însă pe aceasta să intre în posesia unui drept electoral, acceptat de statul român doar pentru bărbați.

Probabil, Universitatea din Iași a acceptat acest lucru doar în timpul alegerilor electorale din noiembrie 1919. În timpul celor din mai-iunie 1920, profesoara Vera Myller iar, din martie 1922, și Elena Pușcariu, numită între timp la Facultatea de Medicină, au votat deschis senatorul Universității din Iași. Motivați de reușita primei numiri a unei femei, profesorii așezământului au forțat limitele legii. Succesiunea rapidă a numirilor celor două femei și complicațiile juridice care le-au dat naștere au fost direcționate intenționat către atenția opiniei publice, pentru a marca simbolic identitatea particulară a Universității ieșene. Cele două numiri au rămas singulare în toată perioada interbelică, la nici o altă Universitate din România exemplul nu a mai fost replicat sau nu s-a mai permis folosirea unui asemenea experiment care să invalideze sistemul electoral românesc și să mărească seria excepțiilor constituționale.

Cazul Vera Myller aduce o nouă confirmare a evoluției deficitare a raporturilor dintre Universitatea din Iași și Ministerul Instrucțiunii. După 1919, Universitatea din Iași a renunțat brusc la înțelegerea tacită realizată în anul 1918, odată cu numirea unei femei profesor universitar. Din 1922, votul celor două profesoare a devenit un fapt notoriu pentru lumea politică, reflectat în presă²⁴ și conștientizat de guvern. Îngăduirea acestei încălcări constituționale are, probabil, cauze multiple, care țin deopotrivă de prestigiul Universității și al corpului profesoral, dar și de semnificația scrutinului academic, un vot sau două în aritmetica finală contând puțin. Liberalii au dorit, cel mai probabil, să evite ostilizarea inutilă a grupărilor feministe și provocarea unor dezbateri pe care le doreau evitate, mai ales în preajma adoptării viitoarei Constituții.

²⁴ „Revoluția de la Universitate. Feminismul rezolvit de Universitatea din Iași”, în *Opinia*, 3 martie 1922, p. 1. Deși era un ziar apropiat de grupul profesorilor de stânga, articolul de fond al publicației ironiza decizia „celui mai mic, dar cel mai luminat colegiu”, de a pune în listă cele două femei profesor, considerând că „Universitatea de Iași a ajuns la rezolvarea feminismului prin etape nesimțite”.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

Pentru mulți dintre profesorii Universității din Iași votul pe care l-au exercitat cele două femei profesor însemna o semnalizare a faptului că opțiunile liberale asupra alegerilor rectorale și a senatorului nu vor mai fi tolerate în viitor. În acel an, 1922, postul de senator a fost obținut de candidatul susținut de liberalii ieșeni, profesorul Facultății de Medicină, G. Demetriade. A fost prima și ultima victorie înregistrată în toți anii interbelici, în posturile unde se organizau alegeri, de către cineva care nu era girat de grupul de profesori din jurul revistei *Viața Românească*.

În cercurile feministe, faptul a apărut ca un gest de compensație, o „acceptare în vecinătatea bărbaților” și o prefigurare a nivelului maxim de tolerare, de către factorii politici, a accesului femeilor în funcțiile publice. Ca în orice început nereglementat expres din punct de vedere legal, numirea unei femei profesor universitar a comportat o serie de complicații juridice. Văzută de asociațiile feministe drept o concesie momentană a bărbaților, faptul a constituit un imbold pentru cauza feministă, care avea în centru „ideea dezrobirii, ideea egalității”²⁵. Urcarea unei femei în ierarhia sistemului universitar românesc, unul integral masculin, părea a submina pretențiile bărbaților privind inferioritatea intelectuală a femeilor. Totuși numirea a fost tergiversată timp de doi ani de zile, iar ulterior condiționată, motivația constituind-o încălcarea unui principiu constituțional.

În același timp a arătat viciile de fond ale sistemului juridic românesc. Deși neconstituțional, o femeie a votat la alegerile generale, începând cu anul 1920. Mai mult, acceptarea sa oficială, a se citi a administrației așezământului, în lista electoratului arăta o lectură paralelă a practicilor de putere din mediul universitar. Cu toate că votul său era unul cunoscut publicului și mai ales colegiului electoral, acest lucru nu a condus la invalidarea scrutinelor electorale desfășurate la Universitatea din Iași. Culpa universitară nu a atras, cum ar fi fost firesc, o pedepsire a „făptașilor”, Ministerul înțelegând să negocieze într-un mod aparte dizidența ieșenă. Autonomizarea Universității din Iași și asumarea frondei față autoritățile ministeriale și politice ale capitalei au

²⁵ Vera Myller, „Inferioritatea intelectuală a femeii”..., p. 2.

constituit încă unul din capitolele noului ethos cu care a debutat interbelicul în așezământul ieșean.

III. Cronologia anului 1919.

O ipoteză de natură financiar-contabilă

O mențiune aparte trebuie făcută asupra eforturilor Ministerului Instrucțiunii, care a susținut eforturile Universității din Iași de a se adapta noilor realități interbelice, mai ales fluxului mare de studenți veniți la Universitatea din Iași după 1918. Ca ipoteză de lucru, cred că una dintre cauzele neîncrederii pe care, uneori, forul central de conducere o afișa față de pretenția auto-administrării Universității rezidă în corespondența purtată pe linie financiară cu forul ieșean. Pe de o parte, se solicitau bani, și nu puțini, dar, în același timp, problemele pentru care erau bugetate capitolele financiare nu prezentau rezolvări convenabile. Mai mult, sumele vărsate erau terminate cu mult înainte de finalul exercițiului financiar, dovadă că fie erau insuficienți banii alocați, ori nu au fost solicitați în deplină cunoștință a problemelor pentru care erau angajate resursele.

Imobilism și, uneori, chiar nepricepere erau, probabil, în reprezentările ministeriale, denumite aceste acțiuni administrative ale Universității ieșene. Un defazaj, firesc până la un punct, a existat în relaționarea dintre cele două entități. Poate în acest fel se explică nevoia pe care o resimțea Ministerul Instrucțiunii de a tutela constant instituția. De cealaltă parte, în lipsa unor funcționari specializați, și probabil depășiți în primă instanță de numărul și complexitatea problemelor aferente noilor realități, universitarii ieșeni s-au complăcut să trateze cu eficiență scăzută problemele care se rostogoleau constant peste Senatul universitar și rectorat. Procesele verbale ale forului de conducere al Universității arată multe momente de blocaj instituțional, chestiuni extrem de mărunte fiind dispuse deliberărilor pe ordinea de zi (mobilier din cămine, lenjerie, veselă). „Starea de dezorganizare în care ne aflăm” era, de altfel, una dintre constatările exprimate de profesorii universitari în cadrul întâlnirilor Colegiului academic²⁶.

²⁶ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 884/1918, f. 64.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

Sume consistente au fost transferate către bugetul instituției ieșene; ca valoare însă mult mai mici față de celelalte universități²⁷. În ciuda unui ajutor constant și, important, venit destul de repede, mai ales în situația achiziționării unor imobile necesare organizării unor spații de cazare, din partea Universității de Iași se observă o lentoare în luarea unor decizii și, uneori, chiar dezorganizare.

Explicațiile sunt de natură obiectivă, numărul mare de studenți, probleme logistice cu care nu se mai confruntaseră până atunci și lipsa unui personal specializat în gestiunea fondurilor și administrarea logistică a spațiilor. Contabilitatea în partidă simplă pe care o putea ține un profesor universitar, care ajungea rector sau director al Căminului, nu putea ajuta suficient la o monitorizare eficientă a fluxurilor bugetare. Rectorul, de exemplu, era gestionarul legal al finanțelor și al patrimoniului, o atribuție extrem de laborioasă și care necesita o specializare concretă. Un secretariat al rectoratului, în sensul de administrator, care să asiste competent conducerea, a fost înființat abia prin *legea Iorga* din 1932²⁸. În primii ani interbelici, rectorul solicita recurent bugetarea unui post de contabil, casierul existent fiind insuficient nevoilor administrării profesionale a bugetului.

Cred că această ambiguitate a însoțit realitățile complexe gestionate de Universitate și, în același timp, a marcat negativ sprijinul pe care Ministerul îl vedea alocat unei instituții percepută ca periferică. În același timp, dialogul ineficient a fost și o premisă a stării de încordare existentă între cele două entități, care s-au aflat mai mult în competiție decât într-o colaborare instituțională pe parcursul anului 1919.

²⁷ Leonidas Rados, „Complexul provincial în viața academică interbelică. Cazul Universității din Iași”, în *Archiva Moldaviae*, III, 2011, p. 103-124.

²⁸ Art. 14 din Decret-lege relativ la organizarea învățământului superior, în Institutul de Științe ale Educației, *Antologia legilor învățământului din România*, București, 2004, p. 306. În *Anuarul* întocmit de rectorul Traian Bratu pentru perioada 1930-1935, se poate vedea impactul acestor înnoiri, fiind publicate multe date statistice pe linia bugetului și a capitolelor financiare („Situația materială a Universității”, în *Anuarul Universității Mihăilene din Iași, 1930-1935*, Iași, 1936, p. 33-36).

III.1 Universitatea fără rector

În istoriografia așezămintelor academice, redarea continuității și a prestigiului neîntrerupt au reprezentat motivații ale tuturor recucerărilor. Căutată cu obstinație uneori, descendența medievală a instituțiilor de învățământ superior este identificată salvator în configurarea intelectuală a unei tradiții legitimante. Fiesc, un loc important al acestor acumulări a fost reliefația personalităților care au ocupat demnitatea rectorală. Universitatea era pusă în lumină, în cel mai înalt grad, de instituția rectoratului. Garant al autonomiei și, în același timp, gestionar al patrimoniului universității, rectorul ajunge elementul central în memoria afectivă a istoriei instituționale. Aura sa devine una aproape mitică, contracandidatul acestuia sau contextul alegerilor prin care a ocupat scaunul rectoral sunt evacuate din orice recuperare aniversară. Genealogia titularilor, expusă periodic și afișată în locurile simbolice ale așezămintelor superioare, înseamnă de fapt auto-situarea universității deasupra societății, într-o evoluție continuă a acumulării prestigiului academic. În cazul Universității din Iași, istoria simbolică a continuității academice intră, nu de puține ori, în contradicție cu istoria instituțională și cronologia unor evenimente.

Universitatea din Iași va păși în primul an interbelic amputată. Rectorul N. Leon își înaintase demisia din înalta însărcinare, încă din 28 decembrie 1918, fiind discutată de profesori în cadrul ședinței Marelui Colegiu Universitar din 12 ianuarie 1919²⁹. Imposibilitatea deschiderii cursurilor și a căminului studentesc l-au făcut pe Nicolae Leon să abdice de la misiunea sa. În spatele deciziei se afla dezamăgirea sa și față de „înaltele autorități școlare” care, odată părăsind Iașul, nu s-au comportat față de fostele gazde conform așteptărilor acestora. Noile alegeri, din 14 februarie, au adus în scaunul rectoral pe Iulian Teodorescu, în acel moment decanul Facultății Juridice³⁰. Ziua alegerilor a coincis cu

²⁹ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 893/1918, f. 54 v.

³⁰ Au votat 40 de profesori, din cei 62 cu drept de vot. Lista de trei profesori, trimisă la București ministrului pentru a numi rectorul, era compusă din profesorul I. Teodorescu 29 voturi, Paul Bujor 28 voturi și A. C. Cuza 17 voturi (*Ibidem*, f. 69-70)

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

momentul redeschiderii cursurilor Universității³¹.

Așadar, Universitatea a funcționat o lună și jumătate fără rector. Pro-rectorul care îl înlocuia pe rector era desemnat dintre cei mai vechi decani în funcție, nefiind o funcție bugetată sau înscrisă în nomenclatorul funcțiilor învățământului superior. Practic, aproape la fiecare ședință era o altă persoană, întrucât se contabilizau absențe simultane ale unor profesori sau decani din cadrul Senatului universitar. Această stare de incertitudine a periclitat funcționarea instituției. Prorectorul doar „gira lucrările rectoratului”, nu și Universitatea, care era exclusiv o atribuție a rectorului legitim³². Un exemplu concludent s-a înregistrat în ședința din 7 februarie 1919. Senatul mandata pro-rectorul să ia măsurile necesare pentru urgentarea reparațiilor la Palatul universitar, dar aștepta validarea unui nou rector pentru ca acesta să înceapă demersurile pentru a „încasa cupoanele titlurilor fondului Carol I”³³.

Abia la 14 februarie au avut loc alegerile. În lista finală, profesorul facultății de științe P. Bujor obținuse 28 de voturi, în timp ce profesorul de drept penal, I. Teodorescu, 23 de voturi. Deși avea acest atribut legal, ministerul liberal C. Angelescu a desemnat rectorul oarecum împotriva voinței Universității din Iași, fiind preferat profesorul Facultății de Drept. Se contabiliza încă un episod al neîncrederii forurilor centrale în capacitatea de auto-administrare a Universității din Iași. Sacrificând atât de mult în anii războiului, încrederea în propriile decizii avea să fie mult prea rapid și ireversibil pusă la îndoială, demonstrând autonomia scăzută a așezământului pentru instanțele superioare. Aureolată de devotamentul arătat în anii în care și-a deschis larg porțile, în primele

³¹ *Ibidem*, dosar 907/1919, f. 6.

³² *Ibidem*, f. 12 v. După primul război mondial, instituția rectoratului cuprindea rectorul universității, secretariatul ocupat de un secretar general, un arhivar și un impiegat, precum și administrația și contabilitatea, în care funcționau un administrator delegat, un casier contabil, un impiegat și un intendent (I. Găvănescul, raportor pentru Camera Deputaților al *legii Arion*, în Paul Negulescu, Ion Dumitrescu, George Alexianu, Titus Dragoș, O. C. Demetrescu, *Codul învățământului (primar, secundar, superior)*, București, Editura Librăriei Pavel Suru, 1929, p. 554 și urm.)

³³ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 907/1919, f. 23v.

luni interbelice Universitatea din Iași va fi rapid confruntată cu realități pe care le credea îngropate într-un trecut antebelic.

Se prefigura o realitate pe care grupul profesorilor de stânga avea să-l exerseze constant în următorii ani. Fondator al revistei *Viața Românească*, apropiat al lui C. Stere, care va fi identificat în curând drept „trădătorul de serviciu”³⁴, profesorul Paul Bujor nu putea să fie eligibil în funcția de rector pentru decidenții liberali. Contextul îi era nefavorabil, se judecau acuzațiile de trădare la adresa unor germanofili, iar orice aluzie la un trecut comun avut cu fostul rector C. Stere ar fi condus, firesc, la o decredibilizare a eforturilor de „curățire” a spațiului academic. În curând, toți cei care i-au fost alături lui C. Stere sau G. Ibrăileanu, indiferent de opțiunile avute în perioada conflagrației sau de partidul politic pe care îl reprezentau, vor strânge rândurile pentru a contrabalansa influența liberală.

Termenul de „profesori țărăniști” a ajuns să desemneze profesorii reuniți în jurul lui G. Ibrăileanu, așa numitul *grup de la „Viața Românească”*³⁵, care domina Facultățile de Litere și Filozofie, cea de Științe și o parte a Facultății de Medicină³⁶. Apelativul de „țărăniști” trebuie pus în legătură cu opoziția lor față de „imixtiunile străine” în Universitate (în momentele legate de numirea profesorilor la catedrele vacante, alegerea decanilor, a rectorilor), de cele mai multe ori exersate de miniștrii liberali ai Instrucțiunii sau de grupările politice locale adverse. Astfel că

³⁴ Formula a fost folosită de profesorului ieșean Ovidiu Buruiană.

³⁵ Edificatoare ne apar, în acest sens, amintirile lui I. Iordan, crescut în siajul revistei *Viața Românească*, revistă care era, în opinia lingvistului, „o instituție, nu un simplu cenaclu sau un salon literar, în comparație cu Zburătorul lui Lovinescu [...] Fără concursul Vieții Românești era foarte greu, dacă nu imposibil să ajungă cineva profesor, și nu numai la Facultatea de Litere unde funcționa Ibrăileanu” (I. Iordan, *Memorii*, vol. II, București, Editura Eminescu, 1977, p. 125; vezi și Demostene Botez, *Memorii*, București, Editura Minerva, 1970, *passim*).

³⁶ Nucleul dur al acestora era reprezentat de către profesorii G. Ibrăileanu și Traian Bratu de la Facultatea de Litere, I. Borcea, P. Bujor, N. Costăchescu (țărăniști), Ion Simionescu (liberal) și Al. Myller de la Facultatea de Științe și C. Parhon (țărănist), N. Leon, I. Tănăsescu și Al. Slătineanu (averescan) de la Facultatea de Medicină.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

termenul conta mai mult ca o „acuzare”, orice oponent al Ministerului fiind catalogat „țărănist” și constituind în același timp „o pricină de condoleanță pentru Universitate”³⁷.

Noul rector, conștient de nemulțumirile crescânde în rândul universitarilor ieșeni, ia drumul capitalei unde se întâlnește cu ministrul C. Angelescu. În ședința Colegiului universitar din 29 martie 1919, convocat pentru a comunica „făgăduințele ministrului”, rectorul afirma plin de speranță că „o nouă eră va începe pentru cultura superioară din România Mare”³⁸.

Universitatea din Iași a debutat, în anul 1919, într-o stare de incertitudine, cu mari speranțe dar și cu temeri justificate, într-un context în care salvarea individuală a unor profesori a coexistat cu efortul altora de a impune funcționarea autonomă a așezământului, inclusiv drept un factor de iradiere regională. În același timp, intrarea în „noua eră” s-a realizat navigând printr-o avalanșă de evenimente. La finalul lunii ianuarie, mesajul studenților ieșeni adresat profesorilor universitari, ca Universitatea să-și deschidă porțile cât mai rapid către studenții din noile provincii unite³⁹, era formulat în același timp în care autoritățile centrale puneau Universitatea din Iași în postura să-și identifice trădătorii⁴⁰.

III.2 Trădarea unor universitari

Subiectul nu este unul neapărat inedit. Și alte profesii, precum funcționarii publici⁴¹, militarii⁴² sau diplomații⁴³ au fost supuși analizei

³⁷ „Este țărănistă Universitatea?”, în *Evenimentul*, XXXI, 9 februarie 1923, p. 1. Concluzia la care a ajuns autorul anonim al articolului era aceea că „nu este țărănistă Universitatea, în sens politic. Dar majoritatea profesorilor fac front comun împotriva lucrărilor străine de Universitate”.

³⁸ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 893/1918, f. 77v. Erau promiși bani pentru măririi salariale, atât a profesorilor, inclusiv ale celor pensionari, și ale unor funcționari administrativi, cât și pentru nevoile logistice și locative ale Universității.

³⁹ *Ibidem*, dosar 896/1919, f. 62.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 127.

⁴¹ Andrei Florin Sora, „În slujba cui? Administrația și funcționarii publici în România ocupată”, în *AIIX*, 54/2017, p. 63-87.

din perspectiva unei culpe morale în timpul războiului. Oricum, subiectul ar merita o cercetare mai amplă, pentru mai multe grupuri profesionale, în care să fie investigați și preoții, ziariștii, politicienii. Cred că ar oferi o imagine asupra societății românești și a modului diferit în care s-a manifestat dispoziția pentru „igienizarea” domeniului respectiv.

În cazul profesorilor universitari, lucrurile se prezintă diferit, ca urmare a faptului că spațiul academic nu este atât de uniform. Universitatea din Iași a avut cel mai mult de lucrat, administrativ, în domeniul identificării trădătorilor⁴⁴. Și asupra Universității din București ar merita desfășurată o cercetare amănunțită. Aici s-a eliminat doar un profesor, K. Richter, lector de limba germană, deși suspiciuni au fost la adresa mult mai multor personalități rămase în București, în timpul ocupației germane a capitalei⁴⁵. În acest caz, lucrurile sunt puțin cunoscute, dar frapează la prima vedere disonanța între modul cum Universității din Iași i s-au indicat profesorii trădători, în timp ce Universității din București i s-a lăsat libertatea deliberării prin intermediul unei comisii. Astfel, în capitală, au fost audiați, în cadrul unei Comisii universitare de cercetare în chestiunea națională, profesorii Mina Minovici, Ștefan Minovici, Petre Missir, Al. Obregia, V. Babeș și D. Onciul⁴⁶. În context, forțarea Universității din Iași să purceadă la

⁴² Petre Otu, Maria Georgescu, *Radiografia unei trădări: cazul colonelului Alexandru D. Sturdza*, București, Editura Militară, 2011.

⁴³ Bogdan Adrian Ceobanu, „Iași sau București? Opțiunile unor diplomați români în toamna anului 1916”, în cadrul conferinței *Lungul drum către casă: Diplomați români în cele două războaie mondiale*, organizată de Facultatea de Istorie a Universității București și Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, București, 12-13 februarie 2019.

⁴⁴ Cazurile C-tin Stere și V. Arion le-am prezentat pe larg în: „Trădători vs. Patrioti la finalul Marelui Război. Excluderea lui Constantin Stere de la Universitatea din Iași”, în *Historia Universitatis Iassiensis*, VIII, 2017, p. 81-113.

⁴⁵ Din cei 95 de profesori bucureșteni, aproximativ jumătate au venit la Iași, restul fie au plecat în misiuni diplomatice, fie au rămas în București. Dintre numele sonore rămase în București, putem enumera pe: Gh. Țițeica, Gr. Antipa, I. Bianu, I. Bogdan, C. Rădulescu Motru, C. Giurescu, D. Onciul. Desigur, acest fapt nu îi transforma automat în trădători.

⁴⁶ Pagina de Facebook a Arhivelor Naționale ale României, postări 3 și 15 iulie

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

eliminarea rapidă a profesorilor „trădători”, pare să constituie o soluție a eliminării presiunii de pe Universitatea din București, care a dezbătut, la rândul ei, la câteva luni distanță, câteva dintre cazurile profesorilor rămași în capitală.

Întreaga afacere a suspendărilor a fost orchestrată ca o instituire a unui raport de forțe între Ministerul liberal al Instrucțiunii și Universitatea din Iași. Când aceasta din urmă a încercat să se opună și să-și apere profesorii, încercând să motiveze libertatea de expresie și de gândire a universitarilor în raport cu factorul politic, autoritățile ministeriale au trecut la amenințări. La Iași, au fost doi profesori eliminați, ambii de la Facultatea de Drept, V. Arion și C. Stere, în timp ce profesorul I. Bărbulescu, de la Facultatea de Litere, a fost „salvat” în ultima clipă. Nu s-a luat în calcul nici un profesor de la facultățile de științe sau de la medicină. Aceasta, deși în acest ultim caz, la transferul profesorului Fr. Rainer în noiembrie 1919, s-a amintit, în termeni conflictuali, despre faptul că a rămas în capitală în timpul ocupației și a colaborat, academic, în cadrul Facultății de Medicină administrată de ocupanții germani.

În timpul conflagrațiilor, trădarea este printre cele mai grave infracțiuni. Nu privea doar o opțiune individuală, care urma a fi pedepsită în cadrul unei instanțe. Însă, legiuitorul român introducea viabilitatea proiectului național și, în cele din urmă, chiar legitimitatea statului. În cazul militarilor, pedepsele pentru trădare vizau moartea în caz de război sau închisoare pe viață în timp de pace. Este una dintre infracțiunile penale în care statul a lăsat controlul social să dispună alături de magistrați. De exemplu, cazul colonelului Constantin Crăiniceanu care a fost condamnat, în lotul dezertării colonelului Sturdza, inițial la 15 ani temniță grea, pentru ca apoi, în urma presiunii publice și a generalului Averescu, să fie condamnat la moarte și executat în Vinerea Mare a anului 1917.

În perioada războiului, au fost mai multe opțiuni de a identifica trădătorul: colaboraționist, dezertor, defetist. Important, din perspectiva

2019. În două episoade este prezentat raportul lui. D. Onciul, director al Arhivelor Statului, acuzat că „a funcționat sub nemți”, și care în luna iunie 1919 și-a susținut cauza în fața comisiei universitare.

de față, este faptul că tabăra învingătoare a produs aceste realități și le-a instituționalizat normativ, pentru ca în final să le supună sancțiunii instanțelor dar și a opiniei publice. Înainte de război, prin lege, în spațiul românesc se stabiliseră nuanțele și cazuistica trădării. În 1913, prin legea spionajului pe timp de pace se stipulase că cel care divulga din secretele care țin de siguranța publică unui guvern străin poate fi anchetat⁴⁷. Codul penal și cel al justiției militare⁴⁸ stabileau de fapt conceptul de trădare. Important, Codul justiției militare se aplica inclusiv nemilitarilor, civililor, astfel de infracțiuni fiind judecate, în timp de război, de Curțile Marțiale de pe lângă diviziile active sau Marele Cartier General. Postbelic, parchetele civile instrumentau astfel de cauze.

În pofida egislației precise în stabilirea infracțiunilor circumscrise trădării, la nivelul dezbaterilor publice opțiunea unilaterală a statului nu putea fi acceptată fără nuanțări. Unele intervenții ale germanofililor, precum cea lui C. Stere, *Pentru ce sunt un trădător de neam*⁴⁹ sau a lui Pârvan, *Părerile unui trădător de neam*⁵⁰, își propuneau să echilibreze perspectiva și să ofere alibiuri solide celor care nu susțineau direcția de politică externă oficială. Era încă o perioadă când raportarea critică la opțiunea antantistă nu era tratată unilateral în registru acuzator.

De fapt, cred că aceasta este cheia „trădărilor” în primul război mondial. Muștrările de conștiință au putut să se constituie în circumstanțele unora dintre germanofili. Aceasta, mai ales dacă, înainte de începerea conflagrației, opțiunile fuseseră cunoscute public. Medicii au ieșit cel mai ușor de sub tirul acuzațiilor de trădare, ei tratând doar pacienți și nu „pactizând cu inamicul”. Dar și pentru aceștia, oprobiul public s-a manifestat o perioadă după război, profesorii V. Babeș sau Fr. Rainer având parte de unele inamiciții din partea colegilor sau a opiniei publice. Nu în același registru se pot plasa militarii, deși colonelul Strudza afirma că „în primul rând sunt un cetățean și abia apoi un

⁴⁷ *Monitorul Oficial*, 31 ianuarie 1913, nr. 242, p. 11225-11227.

⁴⁸ N. M. Homoriceanu, *Codul justiției militare adnotat cu jurisprudența Curții de Casație, Consiliului de Revizie și Curții Superioare de Justiție Militară, 1882-1921*, București, 1922; art. 169, 172 și 253 defineau trădarea.

⁴⁹ C. Stere, „Pentru ce sunt un trădător de neam”, în *Viața Românească*, X, 1915, nr. 5-6, p. 169-194.

⁵⁰ Vasile Pârvan, *Părerile unui trădător de neam*, București, 1914.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

soldat”. O soluție la această dilemă a propus-o istoricul Glenn Torey, care a investigat cazul colonelului amintit, într-un studiu complex: *Când trădarea devine o crimă*⁵¹.

Chestiunea a devenit și mai complicată din cauza resemantizării noțiunii de trădător în timp, cu impact major asupra abordărilor din perspectivă istorică. Problemele ideologice au complicat atât definirea cât și evaluarea ideii de trădare. A doua conflagrație mondială a făcut imposibilă existența unei opoziții față de linia oficială a statului și, eventual, motivarea prin existența unor probleme de conștiință la așa numiții „trădători patrioți”, cum inspirat îi numește Glenn Torey pe cei care s-au regăsit în tabăra greșită la finalul luptelor primei conflagrații mondiale. În timpul acesteia din urmă, tulburările morale erau încă tolerabile civililor și, într-o măsură mai mică, chiar militarilor. În Marele Război, trădătorul era desemnat în funcție de opțiunea celui care enunța verdictul. În cazul românesc, situația reală era oricum mult mai complicată: puteai fi și antantofili dar și rusofob în același timp, germanofil dar și pro-ardelean.

După război, odată cu amnistierea faptelor penale⁵², statul a ales să se retragă din procesul stabilirii trădătorilor. A rămas în schimb evaluarea morală a acestora, care fusese abil transferată judecății opiniei publice și dispoziției grupurilor profesionale unde era localizat „trădătorul”. Onoarea devine, în logica aceasta, cheia de boltă a afacerilor în jurul trădării. În acest sens, clivajul trădător vs. erou nu este productiv discursul învingătorilor fiind în avantaj. Pentru a cita titlul unei lucrări despre scriitorii basarabeni în anii ocupației sovietice, cred că dubla negație, de ordinul nici erou nici trădător⁵³, poate fi aplicată cu mai mult folos situațiilor din mediul universitar.

⁵¹ Glen E. Torrey, „When treason was a crime. The case of colonel Alexandru Sturdza of Romania”, în *The Emporia State Research Studies*, vol. XXXIX, nr. 1, 1992, p. 5-76.

⁵² Au fost trei decrete de amnistie a unor infracțiuni de natură penală săvârșite de militari și civili în timpul războiului: aprilie 1920 pentru militari, mai 1920 pentru civili pentru ca în iunie 1922, acțiunile de propagandă.

⁵³ Petru Negură, *Nici eroi, nici trădători. Scriitorii moldoveni și puterea sovietică în epoca stalinizării*, Chișinău, Editura Cartier, 2014.

Dacă profesorii ieșeni C. Stere⁵⁴, V. Arion⁵⁵ sau I. Bărbulescu au fost trădători sau nu, din perspectiva legislației românești interbelice, este mai puțin important în ecuația studiului de față. De altfel, la nivel oficial, statul român a manifestat după război o anumită rețineră în califica drept „trădare” atitudinea celor care au rămas în București după retragerea din iarna anului 1916. Apoi, la nivelul instanțelor românești, cele civile mai ales, nu exista o jurisprudență exersată a faptelor penale presupuse de starea de război, trădarea mai cu seamă, lucru care a îngreunat încadrarea și instrumentarea acuzațiilor. În cele din urmă, după anul 1919, „trădarea” a rămas o acuzație vehiculată mai mult de opinia publică decât judecată în instanțele juridice.

Încă din perioada războiului, acuzația de trădare a intereselor naționale devenise o tradiție în discursul politic. Antantofilii, în cursul anului 1917, și germanofilii, în perioada martie-octombrie 1918, și-au identificat în mod succesiv adversarii politici cu apelativul de trădător. Opera de „regenerare morală” care a însoțit nașterea României Mari a fost dublată de „epurarea” celor care „au trădat”⁵⁶. În acest fel, în instituțiile statului, interbelicul românesc a debutat sub auspiciile căutării „germanofililor” și a stabilirii vinovățiilor din război⁵⁷.

⁵⁴ Au fost două încercări de a forța readucerea lui Stere la catedră, în iunie 1921 și iulie 1922, de fiecare dată după publicarea decretelor de amnistie a unor infrațiuni din perioada războiului. Ministerul Instrucțiunii s-a opus de fiecare dată, motivând existența unei anchete penale. Stere nu a cerut niciodată să fie reprimat la catedră, solicitând judecarea dosarului în care era inculpat.

⁵⁵ Acesta a contestat decizia suspendării, cerând Curții de Apel din București să oblige tribunalele și parchetele militare să soluționeze cazul. Cum instanțele au precizat că dosarul s-a pierdut, Arion a fost reintegrat din martie 1930 ca profesor al Facultății de Drept din Iași.

⁵⁶ În funcție de situația României în război, conceptul de „trădător” sau de „colaboraționist” a glisat în perioada anilor 1917-1918. Asupra celor două concepte și a cazurilor care le-au ilustrat vezi excelenta analiză a istoricului ieșean Mihai Chiper, „Declasarea civică după Primul Război Mondial. Când „trădătorii” își apără onoarea”, în idem, *Pe câmpul de onoare. O istorie a duelului la români*, Humanitas, 2016, p. 187-213.

⁵⁷ Lucian Boia, „Germanofilii”. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, București, Humanitas, 2009.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

Cele trei cazuri ale profesorilor ieșeni prezintă unele particularități care dezvăluie nu atât o practică judiciară, cât mai ales o linie juridică imprimată de statul român asupra dosarelor „foștilor germanofili”. Asupra acestora, s-a proiectat un întreg mecanism de denigrare, atributul de „trădători” orientând de cele mai multe ori percepția opiniei publice. Însă, din perspectiva studiului de față, desfășurarea și evoluția celor trei cazuri la Universitatea din Iași a scos la lumină de fapt instrumentarea patriotismului drept pretext pentru noi raporturi de putere. „Sacrificiul pentru patrie” a căpătat în anii imediat următori finalului războiului un capital de legitimare superior competenței universitare. Singularitatea celor care au trecut prin botezul focului avea corespondență și în modul în care au integrat patriotismul după război.

Prin decretul lege nr. 441 din 29 ianuarie 1919, statul român a obligat instituțiile publice să identifice posibilele cazuri de trădători în rândul angajaților. Decretul menționat adăuga două mențiuni la art. 45 și 88 din legea învățământului secundar și superior. Astfel, pe lângă cauzele deja prevăzute de lege, profesorii puteau fi suspendați „dacă în timpul războiului și a ocupației au avut o atitudine antinațională, nepotrivită cu caracterul și îndatoririle funcției lor”⁵⁸.

V. Arion a fost suspendat la finalul lunii februarie 1919, imputându-i-se faptul că ar fi săvârșit „crime împotriva siguranței statului și înlesnirea operațiunilor inamicului”, urmând a fi anchetat de către Curtea Marțială a Corpului II Armată, fiind suspendat imediat de către Consiliul Facultății de Drept⁵⁹. Înlăturarea lui C. Stere s-a făcut în ședința din 6 martie 1919, sub rezerva așteptării finalizării dosarului deschis de parchetul unei instanțe civile⁶⁰. În cazul profesorului Bărbulescu, lucrurile au luat o turnură neașteptată⁶¹. Comparativ cu colegii săi deja suspendați, Bărbulescu nu rămăsese în București, dar se

⁵⁸ *Monitorul Oficial*, nr. 248, 2 (15) februarie 1919, p. 4978-4979.

⁵⁹ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 899/1919, f. 19.

⁶⁰ *Ibidem*, dosar 897/1919, f. 108. Suspendarea sa a primit avizul Consiliului Permanent, fiind sancționată de Ministerul Instrucțiunii la 18 martie 1919.

⁶¹ Am descris cazul, pe larg, în: Cătălin Botoșineanu, „Profesorii Universității din Iași și Primul Război Mondial. Cazul Facultății de Litere”, în *Analele Universității „Al. I. Cuza”. Istorie*, LII-LIII, 2006-2007, p. 273-289.

manifestase deschis pentru sprijinirea alianței militare a României cu Germania. Mai mult, odată cu semnarea armistițiului a publicat articole de opinie în ziarele din București: „Seara” și „Bukarester Tageblatt”⁶².

În martie 1919, profesorul Bărbulescu era încă decanul în funcție al Facultății de Litere. Prefectul județului Iași, la începutul lunii, constatând lipsa de reacție a Facultății și a profesorilor care nu aveau de gând să-l denunțe pe Bărbulescu în sensul decretului–lege, a întocmit un raport către Ministerul Instrucțiunii: „așa că mă grăbesc, dl. Ministru, să vă pun la dispoziție cazul dl. profesor I. Bărbulescu pentru ca să puteți cerceta personal și decide”⁶³. Prefectul intuise corect. Consiliul Facultății de Litere nu a considerat oportună aplicarea hotărârilor decretului, întrucât, în Colegiul universitar din 7 martie 1919, Ilie Bărbulescu și-a cerut scuze pentru „atitudinea sa în timpul războiului și pentru cuvintele rostite în Senat în chestiunea acțiunii noastre”⁶⁴.

Bărbulescu a rămas decan în continuare, eliminându-se inclusiv și ipoteza suspendării. Drept consecință, Ministerul a trecut la represalii față de Universitatea din Iași. Ministrul C. Angelescu, dezamăgit de lipsa de „reacție patriotică” a profesorilor, a trimis regelui un memoriu prin care cerea suveranului să aprobe „revocarea din funcție cu art. 98 a decanului Facultății de Litere”. Printre motivele aduse în discuție erau enumerate nepatriotismul său, jignirea armatei române și faptul că, în noile condiții, I. Bărbulescu nu mai putea fi „tolerat să formeze sufletele generațiilor de pe înălțimea unei catedre universitare”⁶⁵. Sensibilizat,

⁶² La finalul războiului, ziaristii români care au lucrat la ziarul „Bukarester Tageblatt”, spre deosebire de cei angajați la ziarul „Lumina” a lui C. Stere, au fost arestați și condamnați la închisoare pentru trădare și colaborare cu ocupația germană. În acest mod, se poate explica și aversiunea îndreptată împotriva lui Bărbulescu, ca urmare a „semnării” unor articole în publicația amintită. Se cerea, din partea Curții Marțiale, același tratament ca în cazul ziarștilor, echivalându-se colaborarea sa cu cea a trădătorilor deja condamnați (Zigu Ornea, „Constantin Stere sau tragedia unei destin”, în *idem, Confluente*, București, Editura Eminescu, 1976, p. 115).

⁶³ ANIC, fond Ministerul Instrucțiunii și Cultelor, dosar 397/1918, f. 57.

⁶⁴ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Facultatea de Litere, dosar 144/1918-1919, f. 2.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 65.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

regele a promulgat la 11 martie decretul de revocare a lui Ilie Bărbulescu din demnitatea de decan „pentru sentimentele antinaționale pe care le-a manifestat cu ocaziunea războiului nostru pentru întregirea patriei”⁶⁶.

Ulterior, la presiunea celor trei profesori ai Facultății de Litere, plecați în misiunea universitară de la Paris (I. Ursu, O. Tafrali, I. Găvănescu), Ministerul a trimis rectorului o adresă prin care îi comunica că a primit de la Universitate doar propunerea de suspendare a lui C. Stere⁶⁷. Practic, înștiințarea nu lăsa nici o cale de scăpare lui Ilie Bărbulescu, cu atât mai puțin a manifestării autonomiei Universității. Astfel, ministrul atenționa că regretele exprimate de I. Bărbulescu nu atrăgeau și clasarea cazului său. În aceste condiții, Facultatea de Litere era invitată să examineze din nou situația sa. În cazul în care dispozițiile decretului lege erau insuficiente pentru punerea în aplicare a suspendării lui Bărbulescu, Ministerul avea să intervină pentru a impune alte mijloace legale „spre a se ajunge la rezultatele pe care opinia publică le reclamă și pe care necesitățile noastre de stat național ni le impun”⁶⁸.

Cazul a fost trenat până în octombrie 1919, când s-a închis definitiv. O scrisoare din luna iulie 1919, a profesorului T. Bratu către D. Gusti, devenit între timp decanul facultății, deconspiră mobilurile cazului⁶⁹. Participant activ pe front ca militar, Bratu ar fi avut toate motivele să nu îl apere pe Bărbulescu. În schimb, înțelegea mobilurile din spatele atacului la adresa profesorului de slavistică și decidea să ia parte inclusiv la opoziția față de reacția ministrului liberal. Bratu își începea epistola explicând atmosfera încărcată din facultate, care se datora și Ministerului, ce nu s-a mulțumit cu regretele exprimate de Bărbulescu și nu a putut accepta epilogul cazului, impus în Universitate, conform căruia incidentul era considerat închis.

Nu fără motiv, Bratu era foarte mirat de faptul că adresa începea cu declarații de respect pentru autonomia Universității și se termina „cu amenințarea, că va recurge la alte mijloace legale, în cazul în care nu am

⁶⁶ *Ibidem*, f. 67.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 2.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 3.

⁶⁹ BAR, Secția Manuscrise-Carte Rară, Arhiva 1636 (Traian Bratu), Scrisoarea lui Bratu către Decanul Facultății de Litere și Filozofie, 10 iulie 1919.

decide în conformitate cu vederile Domniei Sale sau ale colegilor noștri de la Paris". Contrariat, Bratu îl întreba ironic pe Gusti dacă părerea ministrului despre autonomia Universității „se afla la începutul sau la sfârșitul adresei”⁷⁰. Cât despre colegii plecați la Paris, Bratu afirma răspicat că unele dintre misiunile universitare ar ascunde posibile cazuri de dezertori. În cele din urmă, circumstanțele l-au salvat pe Bărbulescu de iureșul declanșat împotriva sa. Lupta pentru putere în facultate a fost tranșată, monopolul afirmării patriotismului a fost nuanțat, iar gruparea profesorilor de stânga a luat contact cu spectrul posibilelor măsuri coercitive pe care Ministerul le vehicula la adresa Universității.

Mizele au depășit simpla convenție a pedepsirii profesorilor „trădători”, în joc fiind conturarea unor antecedente de la care să fie negociată o nouă ierarhie în cadrul unor facultăți și a Universității din Iași. Etosul universitar interbelic a debutat sub auspiciile acestor dezacorduri între opțiunea antantistă, învingătoare, și cea pentru Puterile Centrale, una falimentară în final pentru statul român. Din punct de vedere al aplicării legislației penale românești, s-au făcut multe concesii atunci când s-au deschis dosare de urmărire pentru „trădătorii” identificați în rândul corpului profesoral. Folosirea „culpei morale” drept justificare a suspendărilor anticipa folosirea justiției ca un mijloc eficace de a prelungi o perioadă mai lungă de timp epurărilor dictate în sistemul de învățământ.

III.3 Alegerea senatorului Universității

Statutul unui senator al corpului profesoral în raport cu Universitatea care l-a ales nu era foarte clar lămurit în legile învățământului superior⁷¹. Acestea menționau doar dreptul profesorilor

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ Prin Constituția din 1866, se stabilea desemnarea unui senator de către consiliul profesoral al Universităților. *Legea învățământului superior și secundar* din 1898 nu prevedea nimic pe tema alegerii senatorului, abia *legea învățământului secundar și superior* din 1912 (cunoscută drept *legea Arion*), la art. 76, prevedea atribuția profesorilor agregați și titulari de a vota senatorul Universității. Constituția din 1923 menționa, la art. 71, dreptul Universităților de a-și „desemna, din sânul lor” un reprezentant. Apoi, *legea electorală* din martie 1926, prin art. 3 lit. D, stipula că profesorii titulari, agregați și

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

universitari de a alege senatorul din „rândul lor”. Cele două Constituții, din 1866 și 1923, precum și legile electorale din 1918 și 1926 făceau această mențiune în contextul enumerării membrilor aleși ai Senatului. Universitățile, conform legilor instrucțiunii, erau administrate de către rector și senatul universitar. Mandatul reprezentării era conferit doar rectorului.

În regimul constituțional românesc, se menționa explicit că parlamentarii sunt reprezentanții națiunii și nu ai partidelor sau comunităților (locale, profesionale, universitare) care i-au ales, deși unii politicieni au dorit ca raportul să fie invers. Deci și senatorul Universității se afla într-un regim de independență față de așezământul academic, în același raport aflându-se și celelalte categorii „specializate” alese în Senatul României. Senatorul corpului profesoral nu era un delegat al Universității în forul legislativ⁷², mandatul său exercitându-se fără o înrâurire a consiliului universitar. În acest fel, alegerile din cadrul Universității erau mai mult o prelungire a cursei electorale și nu o competiție asupra opțiunilor reprezentării așezământului universitar în forul legislativ.

Alegerile din anul 1919, inclusiv cele pentru funcția de rector l-au avut în prim plan pe profesorul Facultății de Științe, Paul Bujor. Personalitatea acestuia se bucura de apreciere în rândul comunității academice, fiind un membru important al țărâniștilor ieșeni. În ciuda unor declarații naive, legate de căile „revoluționare” ale schimbării sociale, Bujor se profila ca un politician al noilor timpuri. Astfel încât, în februarie 1919, la alegerile pentru funcția de rector întrunea cel mai bun scor, 28 de voturi, în timp ce I. Teodorescu obținuse doar 23. Ministrul C. Angelescu l-a numit rector în schimb pe I. Teodorescu, în acel moment decanul Facultății de Drept.

conferențiarilor definitivi urmau să aleagă senatorul Universității. Era pentru prima oară când era prevăzut și atributul conferențiarilor definitivi de a alege. *Legea învățământului superior* din 1932 stipula, la articolul 13, dreptul marelui colegiu universitar, în care intrau pentru prima oară și profesorii onorari, de a alege senatorul Universității.

⁷² Acest statut era atribuit delegatului unei facultăți în cadrul Senatului universitar, care reprezenta facultatea alături de decan.

Acest eșec nu l-a oprit pe Bujor să candideze din nou, de data aceasta pentru funcția de reprezentant al Universității în Senatul României, însărcinare pe care a câștigat-o de două ori consecutiv, în noiembrie 1919 și iunie 1920. Astfel, profesorul ieșean alesese să își depună candidatura acolo unde votul colegilor săi, în special al profesorilor de stânga, nu depindea de girul ministrului. Mai trebuie spus că Bujor a avut ghinionul ca, în scurta perioadă în care Partidul Țărănesc s-a aflat la guvernare (decembrie 1919-martie 1920), la Universitatea din Iași să nu fie necesare organizarea unor alegeri pentru funcția de rector.

Primele alegeri din cadrul României Mari au constituit o provocare și pentru membrii corpului profesoral. În Universitate se remarcă profesorii noilor partide, țărăniștii și averescanii, în timp ce conservatorii și liberalii așteptau ca noile forțe să se acomodeze cu spiritul așezământului academic. Asemeni alegerilor generale, unde o parte a partidelor au boicotat scrutinul electoral, mare parte dintre profesori s-au abținut de la vot⁷³. Acesta a avut loc pe 9 noiembrie, rezultatele consemnând următoarele date: Paul Bujor 23 de voturi, L. Cosmovici 9 voturi, în timp ce 5 voturi au fost anulate⁷⁴. Peste jumătate dintre profesori, colegiul universitar, numărând 58 de membri, nu au participat la vot. Contra-candidatul lui Bujor, profesorul Leon Cosmovici⁷⁵ și-a retras candidatura în ultima zi, însă a fost votat de unii profesori⁷⁶. Liderul țărănist local, P. Bujor, obținuse în prealabil și un mandat de deputat, cu toate acestea menținându-și candidatura pentru locul de senator al Universității⁷⁷. În această ultimă postură, după ce a renunțat la

⁷³ Partidul Conservator Democrat al lui Take Ionescu, Partidul Poporului a generalului Averescu și socialiștii nu au participat la primele alegeri din România Mare (Gh. I. Florescu, „Partidele politice în alegerile parlamentare din 1919”, în *AIIX*, IX, 1972, p. 313-332).

⁷⁴ *Monitorul Oficial*, 20 noiembrie 1919, p. 9821.

⁷⁵ Leon Cosmovici (1857-1921), profesor la catedra de Zoologie și Fiziologie animală a Facultății de Științe. Studii universitare și doctorale la Paris. Fiul său, Nicolae Cosmovici, i-a urmat la catedră.

⁷⁶ „Alegerea de la Universitate”, în *Evenimentul*, XXVII, marți 11 nov. 1919, p. 1.

⁷⁷ *Opinia*, XV, luni 10 nov. 1919, p. 2.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război mandatul de deputat, profesorul Paul Bujor va fi investit, la 20 noiembrie 1919, ca președinte al primului Senat din România întregită⁷⁸.

III.4 Bugetul Universității și Căminul studențesc

La începutul epocii interbelice, în condiții foarte grele, Universitatea a primit din partea Băncii Naționale a României, suma de 200.000 de lei pentru a face posibilă realizarea visului existenței unui cămin pentru găzduirea studenților⁷⁹. Acest ajutor a atras și altele. În mai 1919, Federala Băncii Populare a donat suma de 10.000 de lei⁸⁰, iar în septembrie, Banca Marmorosh Blank și Banca Generală Română au donat 15.000, respectiv 5.000 de lei⁸¹. Și Sindicatul Întreprinderilor din Tg. Frumos a oferit suma de 5.000 de lei, intermediarul donației fiind profesorul A. Cardaș⁸². Instituții bancare sau organizații dintre cele mai inedite au venit în ajutorul realizării acestui ideal, care devenea prioritar odată cu creșterea numărului studenților după Marele Război.

În contextul dificil al primilor ani interbelici, Universitatea, prin fondurile de la bugetul central dar și prin cele proprii, a reușit să achiziționeze multe imobile din proximitatea Universității, de pe străzile Carol, Toma Cozma sau Lascăr Catargi, pentru nevoile tot mai mari pe care le resimțea, atât pentru spațiile didactice cât și pentru cele destinate găzduirii studenților⁸³. Numai achiziționarea casei lui V. Dimitriu, fostul Palat Sturdza din str. Lascăr Catargi nr. 12, cu o suprafață de 12.000 de

⁷⁸ Gh. I. Florescu, „Primul parlament al României întregite. Intenții, reconsiderări, renunțări”, în *Omagiu. Virgil Cândea la 75 de ani*, coord. Paul Stahl, București, Editura Roza Vânturilor, 2002, p. 259 (extras).

⁷⁹ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 893/1918, f. 83. În scrisoarea de mulțumire, Senatul a decis să insereze și adagiul: „această donațiune nădăjduim că va sluji ca o frumoasă pildă demnă de imitat și de celelalte instituții financiare”.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 91.

⁸¹ *Ibidem*, f. 104.

⁸² *Ibidem*, f. 85.

⁸³ Au fost imobilele din str. Carol nr. 20, 33, 35, din Toma Cozma nr. 4, care au angajat din partea Ministerului Instrucțiunii o sumă de aproximativ 700.000 de lei (*Ibidem*, f. 97-99).

m.p., a costat Universitatea suma de 650.000 de lei⁸⁴. Era o achiziție importantă, în acest local fiind instalat Căminul studentesc.

Căminul a fost o problemă eternă pentru Universitate. Profesorul Al. Myller constata cu tristețe că organizarea sa a constituit „un veșnic prilej de neînțelegeri și nemulțumiri: când între studenți și Universitate, când între Universitate și autorități, când între studenți și studenți”⁸⁵. De altfel, aflându-se în imposibilitatea de a administra nevoile presante ale Căminului, profesorul suplinitor C. Fedeleș și-a dat demisia din funcția de director al Căminului. În locul său, profesorul de la Facultatea de Medicină, C. Șumuleanu, a asigurat provizoriu noua conducere.

Preocupați de soarta cazării studenților, în ianuarie 1919, Senatul a delegat o comisie formată din trei profesori pentru a întocmi un raport în legătură cu organizarea Căminului studentesc⁸⁶. În acel moment, Universitatea asigura cazarea a 183 de studenți și 58 de studente, masa la cantină fiind asigurată unui număr de 313 studenți. În anul universitar 1918-1919, în Universitatea din Iași erau înscriși aproape 3500 de studenți, mai mult decât dublu față de anii anteriori⁸⁷.

Temporar, căminul pentru băieți fusese instalat în localul Liceului Oltea Doamna, care era închiriat, „adăpostind” aproape 150 de studenți. În cazul fetelor, urmare a intermedierei lui Zoe Mârzescu, s-a pus la dispoziția Universității Palatul Sturdza, care aparținea profesorului suplinitor al Facultății de Drept, Vasile Iamandi. În casa Bonciu, din str. Lascăr Catargi, unde era și sediul Centrului studentesc, erau găzduiți 33 de studenți. În curtea Bisericii Bărboi, într-o casă aparținând Primăriei și care fusese sediu al Ligii culturale, erau cazați 23 de studenți. Capacitatea totală de cazare pe care o putea asigura Universitatea era de 336 de studenți și studente, în acel moment fiind încă locuri libere pentru studenți: 42 la fete și 53 la băieți.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 94v. Ministerul Instrucțiunii deja investise suma de 100.000 de lei, în anii în care fusese închiriat de Universitate, pentru repunerea în funcțiune a imobilului.

⁸⁵ *Ibidem*, dosar 907/1919, f. 13. Colegiul universitar din 12 ianuarie.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 6-9v. Prof: P. Bujor, D. Mezincescu, C. Șumuleanu.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 41.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

Bugetul alocat de Ministerul Instrucțiunii pentru nevoile căminului era în sumă de 400.000 de lei, votată de vechiul Parlament și repartizată Căminului pentru perioada 1 noiembrie 1918-1 iulie 1919⁸⁸. Comisia a constatat insuficiența sumei, urmare a cheltuielilor legate de repararea sediilor temporare, astfel încât, din cuantumul inițial, au rămas pentru hrană doar 95.000 de lei, cheltuiți în întregime în luna ianuarie din 1919⁸⁹. Până la finalul anului universitar, la 30 iunie, Comisia considera că era necesară o suplimentare bugetară de 180.000 de lei, iar pentru nevoile logistice încă 60.000 de lei.

Situația locativă a studenților, a căror număr s-a triplat în anul universitar 1919-1920, a preocupat îndeaproape forurile universitare⁹⁰. Au primit sprijin și studenții evrei, cazați în căminul din str. Lăpușneanu nr. 26, dar și cei basarabeni, al căror cămin era localizat în str. Sărării nr. 119⁹¹. Cu toate acestea, au rămas mulți studenți, mai ales basarabeni, fără posibilități de cazare. În ciuda eforturilor depuse, studenții nu au putut fi cazați în cămine, iar dechiderea festivă a Universității s-a amânat. Profesorii nu doreau să angajeze deschiderea cursurilor, care însemna venirea studenților dar, în același timp, imposibilitatea cazării: „să-i

⁸⁸ *Ibidem*, dosar 884/1918, f. 56v. Tot în aceea ședință a Senatului universitar, s-a primit cu entuziasm propunerea venită din partea doamnei Zoe Mârzescu, delegată a Reginei Maria, care anunța dorința de a se îngriji de un cămin pentru studentele meritorii și fără posibilități. De altfel, primnele patru luni ale anului 1919 erau asigurate gratuit în localul destinat, Palatul Sturdza, prin grija arătată de donatori.

⁸⁹ *Ibidem*, dosar 907/1919, f. 8v. 141 de studenți primeau masa gratuit, 65 de studenți plăteau suma de 37.50 de lei lunar, 73 de studenți plăteau suma de 75 de lei, iar 34 dintre studenți achitau valoarea totală, de 150 de lei lunar.

⁹⁰ Nu doar cazarea acestora era în grija autorităților universitare, ci și echivalarea diplomelor studenților proveniți din învățământul țarist al fostei gubernii a Basarabiei, din școli normale, comerciale, militare, serale sau tehnice. În principiu, se echivalau diplomele celor care ar fi putut urma universități în fosta Rusie țaristă, deci absolviseră 7 sau 8 clase în școli secundare sau licee (*Ibidem*, dosar 893/1918, Procesul verbal al Senatului din 6 noiembrie 1919, f. 117v-119).

⁹¹ *Ibidem*, dosar 893/1918, f. 131. 10.000 de lei pentru căminul evreiesc și 1.320 de lei lunar pentru căminul basarabean.

lăsăm în mizerie pe străzile Iașului, ca să vadă numai starea de dezorganizare în care ne aflăm”⁹².

Asemenea realități nu au rămas fără urmări, așa încât studenții basarabeni s-au plâns la București. În decembrie 1919, au adresat un memoriu Ministerului, în consecință, Universitatea din Iași fiind solicitată să justifice cauzele care au condus la imposibilitatea cazării acestora. Motivele erau destul de întemeiate, în ciuda unor sume consistente alocate de forul de decizie central. În primul rând, pentru anul universitar 1919-1920, era un număr mult mai mare de studenți veniți din teritoriile fostei Rusii țariste, 800 în plus față de cei deja înscriși anterior, la care se adăugau cei 100 de studenți bucovineni. Față de aceștia, Universitatea menționa că li s-a acordat „precădere față de studenții din vechiul regat”, în cele trei locații care le folosea drept cămin universitar⁹³. Însă fondurile bugetare, veniturile extra-ordinare, inclusiv cazarea în camere ale unor imobile închiriate în oraș, unde au mai fost plasați încă 100 de „studenți nevoiași”, nu au reușit să acopere toate cererile studenților lipsiți de mijloace.

Cred că o mențiune, fie și ca ipoteză de lucru, asupra destinului Căminului studențesc trebuie făcută. Fondul căminului era cel mai întrebuințat dar și alimentat, în mod constant, de majoritatea donațiilor instituțiilor administrative ale Moldovei. Însă, din acești bani era achitată practic întreținerea locațiilor, utilitățile, curentul electric, achiziția logisticii necesare cazării celor câteva sute de studenți, precum și salariile personalului de serviciu. În legea învățământului superior, din 1912, așezămintele academice nu aveau menționată în buget întreținerea Căminului studențesc, precum liceele internat sau seminariile pedagogice.

Universitatea gestiona, în anul 1919, suma de 1 milion de lei prin fondurile deținute. Situația nu era chiar una încurajatoare, în octombrie 1919, într-o ședință a Senatului Universității, s-a discutat asupra modului extrem de dificil în care rectorul era nevoit să administreze „averea proprie” a Universității. De asemenea, fondurile strânse pentru funcționarea

⁹² *Ibidem*, dosar 884/1918, f. 64

⁹³ *Ibidem*, f. 133. Cu toate eforturile Universității, în decembrie 1919, 82 de locuri din cămin erau repartizate altor studenți, întrucât nu au fost ocupate de cei cărora le erau alocate inițial.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

Căminului studentesc puneau aceeași problemă a gestiunii profesioniste. Concluzia Senatului era reiterarea cererii către Ministerul de profil în vederea aprobării în buget a unui contabil⁹⁴.

O mențiune aparte trebuie făcută în privința fondului Carol I, care avea o funcționalitate diversă. În anul 1919, studenții s-au plâns că bursele din acest fond, în valoare de 50 de lei lunar nu s-au acordat. De altfel, veniturile acestui fond nu erau încasate de 3 ani. Cauza era una simplă. Fondul era depus la Casa de Depuneri și Consemnațiuni, al cărui întreg depozit se afla la Moscova, fiind transferat în cursul anului 1917⁹⁵.

În anul universitar 1919-1920, Universitatea s-a deschis abia la 12 noiembrie 1919. Ca și în anul precedent, funcționarea ineficientă a Căminului și a cantinei au constituit impedimentele principale. Până atunci au fost susținute activități aferente administrării în criză a instituției⁹⁶. Probabil, prin această stare de lucru, care li se datora în mare măsură, autoritățile universitare ieșene doreau să atragă atenția asupra lipsurilor financiare, dar și a celor de natură umană. Comisiile de profesori universitari nu puteau până la urmă să suplinească personalul specializat în administrație și contabilitate, care ar fi putut asista profesionist așezământul academic.

III.5 Finalul anului 1919: dezertările

Anul 1919 se încheia la Universitatea din Iași așa cum începuse, într-o stare de incertitudine. „Noua eră” prefigurată la începutul anului de către rectorul Iulian Teodorescu avea să se întrevadă, dar nu în orizontul său de așteptări. De altfel, și el își aștepta rândul la „vacanța” unei catedre bucureștene de drept penal. Termenii i-au stabilit în schimb profesorii din grupul de la „Viața Românească”, care au înțeles că gravitatea în siajul universității bucureștene va anihila orice idee de învățământ superior autonom în fosta capitală a Moldovei. O urmare imediată a fost aceea a atragerii la catedre a unor tineri, atașați de Iași, care promiteau să slujească așezământul universitar. În același timp,

⁹⁴ *Ibidem*, dosar 893/1918, f. 109. Informația despre un contabil-casier al Universității apare, cred pentru prima dată, în anul 1927 (*Anuar 1926-1928*, p. 34).

⁹⁵ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dosar 907/1917, f. 41v.

⁹⁶ *Ibidem*, dosar 893/1918, f. 121.

toate alegerile importante din Universitate, cele de rector și senator, vor fi administrate în cheia refuzului dominației liberale și a arbitrariului ministerial.

Printre ultimele procese verbale ale Senatului se enumera și discuția în jurul cererilor de transfer ale profesorilor M. Manicatide și Francis Rainer la catedre similare din București⁹⁷. Ambii erau profesori ai Facultății de Medicină, care, în opinia decanului acesteia, profesorul V. Negel, se afla într-o stare de iminentă dezorganizare, din cauza „dezinteresării vinovate și continue, arătată de autoritățile centrale”⁹⁸. Tonul discuțiilor a fost unul foarte dur, Ministerul fiind „acuzat de o culpabilă nesocotire” a Facultății de Medicină, care conducea la un exod continuu al profesorilor. Mai dur, profesorul Thiron protesta împotriva „tendinței ce se manifestă stăruitor, în chip neînțeleș, de câțva vreme de a se distruge Universitatea noastră”⁹⁹. În aceiași termeni, profesorul D. Mezincescu amintea că Facultatea de Medicină avea de 6 ori mai mulți studenți față de anii anteriori războiului, că era singura școală de acest gen pentru Bucovina, Basarabia și Moldova, dar, fapt contradictoriu, „era amenințată cu desființarea”. Milita pentru sacrificii ale profesorilor „care ne-am legat de această Universitate”¹⁰⁰, cu speranța că ele vor fi de folos într-un final.

Rectorul în funcție, profesorul Facultății de Drept I. Teodorescu, explica tendința transferului în capitală prin „sistemul centralizator”, asemănător cu cel francez. Mândria, compesatorie credea acesta, pe care trebuie să o resimtă Universitatea ieșeană că era căutată pentru elementele sale prestigioase, îi deconspira adevăratele intenții. În anul următor, marcând umilirea așezământului ieșean, profesorul I. Teodorescu, rectorul în funcție, solicita și el transferul la București.

Finalul anului 1919 recupera dilemele începutului. Dezertarea avea să apară complice stării de inferioritate în care era plasată, dar și în care se complăcuse, uneori, Universitatea ieșeană. Cumva, această ședință, mai lungă și mai densă în discuții decât altele, a separat apele,

⁹⁷ *Ibidem*, f. 135-140.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 135v.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 136v.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 138v.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

reafirmând atașamentul unor profesori față de individualitatea primei universități a României moderne. Universitatea din Iași va reveni la principiile *Statutelor* inaugurale, din 1860, și își va asuma o identitate aparte în spațiul academic românesc. Dreptul de „a se administra de sine”, cuprins în *Statutele* inaugurale, constituie cheia în care trebuie înțelese cele două decenii interbelice din istoria Universității ieșene.

IV. Concluzii

Universitarii se bucură de un prestigiu aparte. Atât prin tradiția așezămintelor academice cât și ca urmare a rolului pe care îl joacă știința în societățile moderne, profesorii universitari sunt investiți cu rolul de căutători specializați ai cunoașterii. Prin excelență, un universitar *produce știință*, deține un tip de expertiză care îl particularizează între celelalte categorii ale elitei, lucru care îi atașează un statut social aparte. Singularitatea, autonomia socială, uneori chiar izolarea au însoțit cariera academică. Pe de altă parte, un universitar este obligat *să comunice știință*. Uneori, această raționalizare a cunoștințelor nu s-a făcut doar în rândul comunității academice, acolo unde publicul fidel este constituit din studenți și ceilalți profesori și cercetători ai disciplinei. Astfel, mai ales în cazul universităților naționale, un profesor universitar era nevoit să renunțe la constrângerile specializării și să fie într-o permanentă căutare de audiență publică pentru a-și consacra o carieră academică.

În cazul românesc, universitățile s-au constituit în jurul idealului național. Statul a fost interesat ca universitarii să vulgarizeze cunoștințele de specialitate și să își asume rolul de autorități necesare procesului de reconfigurare socială. Dincolo de formarea de specialiști necesari în procesul modernizării, o tendință a legiutorilor în privința spațiului academic este aceea de a vulgariza cunoștințele de specialitate drept valori publice acceptate. Specific statelor din estul Europei, instrumentalizarea cunoașterii s-a făcut pentru beneficii practice, publice, finalmente pentru a servi națiunea. O consecință a acestei realități a fost aceea a nevoii de a reevalua periodic autonomia universitară și termenii în care, mai ales Universitatea din Iași, prelua conceptul în practicile administrative.

Autoritatea științifică a unui universitar s-a aflat în directă legătură cu prestigiul său în rândul comunității. Conferințele libere, articolele de popularizare în presa locală, invitații din partea Universităților populare sau a diferitelor asociații au determinat universitarul ieșean să își diversifice publicul. Studenții încetează să mai fie auditoriul exclusiv al profesorilor. Începând cu finalul secolului al XIX-lea, personalul universitar devine și o creație a spațiului public. Erau astfel însumate condiții ca sistemul universitar să atașeze imaginii pe care o proiecta în exterior și alte coordonate decât cele exclusiv științifice.

O astfel de recunoaștere a noului statut implica un tip de relație socială a cărui fundament nu era strict legat de valențele spațiului universitar. Confirmările pe care asemenea gesturi politice le solicitau în interiorul corpului academic au avut drept consecință și asumarea unui alt tipar de comportament, cu rigori diferite. În timp, chiar imaginea așezământului universitar avea să împrumute din prezențele publice ale profesorilor săi. Exersând pe acest teren, noile realități administrative deliberate în mediul academic ieșean, începând cu anul 1919, vor conduce treptat la asumarea unei dizidențe.

Alocările bugetare, net inferioare față de cele ale universităților din București și Cluj, nu vor mai constitui noi prilejuri de lamentări. Simbolic, Universitatea va asuma o nouă identitate și își va recalibra anvergura regională, chiar dacă acest lucru va conduce la o singularizare în piața culturală a producțiilor științifice academice¹⁰¹ și la o izolare în cadrul instituțional al învățământului superior.

Grupul care a câștigat competiția pentru întâietate a revendicat „dreptul de a se administra de sine” al Universității. Acest deziderat, afirmat explicit la finalul primului an din existența interbelică a așezământului ieșean, a coalizat un grup de profesori din toate facultățile, din

¹⁰¹ Unii dintre profesorii importanți ai facultăților vor alege să nu investească într-un dialog fecund cu omologii lor de la celelalte universități din țară. G. Ibrăileanu, Al. Philippide, I. Bărbulescu, Tr. Bratu de la Facultatea de Litere, D. Alexandrescu, Vespasian Pella, N. Dașcovici de la Facultatea de Drept, Al. Slătineanu, N. Leon, Gr. T. Popa, Mihai Ciucă sau M. Ștefănescu-Galați de la Facultatea de Medicină, și P. Bujor, I. Borcea, N. Costăchescu, Al. Myller, de la Facultatea de Științe au evitat legitimitatea conferită de profesorii de la catedrele similare ale celorlalte universități.

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

grupări și chiar partide diferite, care au înțeles în cele din urmă că salvarea venea tocmai din poziționarea critică față de dominația centrului. Cunoscut drept grupul profesorilor de stânga, reacțiile publice consonante ale acestuia au condus la un etos universitar ieșean în stare de alertă, în profund dezacord cu Universitatea din București și cu ministerul de profil, atent la mecanismele recrutărilor sau ale alegerilor rectorale. A fost efectiv o luptă în anii următori, pentru a promova la catedrele vacante profesori tineri, atașați de misiunea Universității ieșene și pentru a susține personalități în demnitatea rectorală care să protejeze vocea comunității academice.

În ciuda unor inabilități și a greutății cu care s-au adaptat la noile realități, diriguitorii Universității din Iași au asumat un nou proiect academic. Simțindu-se atrași în competiții pentru mize extra-academice, s-au plasat uneori în defensivă, în alte conjuncturi au încercat să dejoace inițiativele adverse. Treptat, au reevaluat profilul autonomiei așezământului ieșean. Primul an interbelic a readus în prim plan perioada de început a Universității când, deși întâmpina mari greutăți de funcționare, auto-gestiunea instituțională conferită de *Statutele* inaugurale îi dădea dreptul de a se manifesta „orgolioasă și atentă la statutul său”¹⁰². În acest sens, evenimentele din anul 1919 au constituit, de fapt, o nouă refundare a Universității ieșene.

The University of Iași in 1919. A New Founding Moment after the Great War (Abstract)

In a pioneering study for the historiography of Iași University, local professor Florea Ioncioaia remarked that, starting with 1863 – his first year as rector – Titu Maiorescu essentially re-founded the academic establishment. Even after his departure to Bucharest, during his terms as minister, Maiorescu supported the autonomous functioning of Iași University, at times preventing its dissolution. A providential character for the history of the establishment, he managed to etch a deeper outline of the autonomous academic existence of the Moldavian tradition of higher education.

A personality of Maiorescu's calibre no longer arose at the university's leadership in the period following the Great War. After almost seven decades, the patronage of the University of Bucharest and the Ministry of Instruction

¹⁰² Florea Ioncioaia, *op. cit.*, 2010, p. 150.

would seriously be questioned by the Iași academics. While leaving the war behind, a different academic ethos, attached to the establishment's particular personality, would practically dominate the city's academic life in all aspects. The "greats of the day" or the "apostle professors" of the University, as they were sometimes pejoratively named by their adversaries, would claim a different status for Moldavia's establishment of higher education, removing it from the capital's orbit.

At the University of Iași, the context heralded by the year 1919 was not clearly outlined. Behind the establishment's daily running, inherent bureaucracy and administration, we can barely distinguish any consolidated directions of academic action. In the multitude of successive events we can identify uncertainty and a rather affective horizon of expectation gradually taking over Iași academia. Some reactions were camouflaged under the guise of patriotism, while opposing ones under techniques of feigning the typical diplomacy of a region abandoned after The Great War.

My study proposes a re-reading of the events in the University's first year, keeping it as autonomous as possible from the baggage of the post-inter-bellum interpretations, as 1919 was marked by certain potentially highly inflammatory events for the institution. Thus, I have presented a chronology of the dominant themes of the academic and public discourse of Iași professors. The University's rector or Senate elections, the accusations of betrayal brought to certain professors who were ultimately suspended, the institution's budget, its administration, the issue of the student's dormitory and, not least, the departure of professors who chose to occupy vacant positions at the University of Bucharest are the issues I chose to investigate in the following pages. These topics were raised to highlight Iași University's new regulations and practices stemming from the particularities of the former Moldavian capital's establishment.

I reconstituted some of the events of the University's administrative development which escalate the social and political context of 1919, marking the debut of a long-standing debate with profound implications for the institution's destiny. Generated by an ambiguity rooted both in a legislative void which gave way for a different understanding of the status of universities in the Romanian area, as well as in personal or group interests, the academic deliberations of Iași would generate topics that would highlight the specificity of modern Romania's first university's autonomy.

The end of 1919 recovered the dilemmas of the early days of new Romania. The defection of some professors from the University, by the Rector were the last clues of the state of inferiority the University of Iași had been

Universitatea din Iași în anul 1919. Un nou moment fondator după Marele Război

placed in, but it had sometimes also been complicit in. The last meeting of Iași academics in 1919, longer and denser in discussions than previous ones, parted the waters, reaffirming the attachment to the individuality of the Principalities' first university. The University of Iași would return to the principles of its inaugural *Statutes* of 1860 and appropriate a singular identity in Romanian academia. Its right to "self-manage", stipulated by its the inaugural *Statutes*, became the leitmotif of Iași University's functioning during the two inter-bellum decades.

Keywords: The University of Iași, rector elections, institutional budget, Bessarabian students, the "Bolshevik danger", academic recruitment